

Wytyczne do Scenariusza widowiska multimedialnego światło i dźwięk

POLAND FIRST TO FIGHT:

Walka-okupacja-terror. Los obywateli polskich podczas II wojny światowej

Widowisko **Poland First to Fight** *Walka-okupacja-terror. Los obywateli polskich podczas II wojny światowej* oparte zostanie na rozmaitych formach, mediach i rozwiązaniach wizualno-scenograficznych, które składać się będą na spójną opowieść o polskim doświadczeniu II wojny światowej, z uwydatnieniem jej grozy i tragizmu i zaangażowania Polaków w ostateczne zwycięstwo nad niemieckim nazizmem. Widowisko ma mieć przemyślaną strukturę z precyzyjnie odmierzoną chronologią i dramaturgią.

Intencją narracji widowiska jest poruszenie emocji widzów, tak by w jak najbardziej sugestywny sposób opowiedzieć o wyjątkowości polskiego doświadczenia.

Początek widowiska powinien przypomnieć XIX-wieczne źródła II wojny światowej, filozoficzne i intelektualne ideologie, z których wyłoniły się dwa straszliwe totalitaryzmy i bezprecedensowe w dziejach ludobójstwo. Chcemy przypomnieć, że Polska była pierwszym państwem, które w kategorięczny sposób sprzeciwiło się nazistowskiemu dyktatowi, czego konsekwencją była podwójna (niemiecka i sowiecka) agresja i okupacja. W ich wyniku Państwo Polskie miało być unicestwione, sprowadzone do tymczasowego rezerwuaru niewolniczej siły roboczej. W okupacyjnej rzeczywistości brutalnie rugowano wszelkie przejawy polskości, która miała zostać ostatecznie przetrącona przez eksterminację naszych elit.

Nasze widowisko powinno przywołać okrucieństwo i bezwzględność niemieckich i sowieckich okupantów, na które naród polski odpowiedział niezłomnością i bezprecedensowym heroizmem. Mimo straszliwej ceny, kosztem najwyższych ofiar Polacy przyjęli postawę sprzeciwu wobec polityki wynarodowienia. Jako pierwsi i na niespotykaną gdzie indziej skalę przeciwstawili się Holocaustowi, daremnie wzywając świat do reakcji. Walczyli z nazistowskimi Niemcami na wszystkich frontach..

Naszym zamierzeniem jest przypomnienie, że mimo niekwestionowanej dzielności i ogromu polskiej ofiary w walce ze Związkiem Sowieckim i pokonaniu III Rzeszy, koniec II wojny Światowej zamiast wolności przyniósł nam kolejną okupację i kolejne ofiary niezłomnych patriotów. Pamięć o nich, przywiązanie do wartości patriotycznych i chrześcijaństwa okazały się jednak silniejsze, niż komunistyczny terror.

I. Prolog:

To ma być bardzo mocny, intensywny początek, 'grand opening' który „zaatakuję” możliwie wiele zmysłów zwiedzającego. Stąd niezbędne są właściwe rozwiązania przestrzenno-scenograficzne, operowanie światłem, dźwiękiem. Może jakiś 'live act' – rekonstruktorzy, muzyka, zespół?

II. Geneza/„Narodziny zła”:

Wspomnienie prądów filozoficznych fundujących dwa straszliwe totalitaryzmy.

Chcielibyśmy zaznaczyć sylwetki myślicieli-fundatorów komunizmu i nazizmu (Marksa, Engelsa, Nietzschego) oraz ich najważniejsze sentencje, refleksje, które przelożą się na hekatombę II wojny światowej.

Odtwarzamy atmosferę intelektualnych spekulacji, świat filozofów szukających utopii, w imię której wzywają do odrzucenia i zburzenia „starego” porządku (od *Manifestu komunistycznego*, przez dzieła Lenina, *Mit XX wieku po Mein Kampf*).

. Ważna jest negacja Boga i religii spajających dawny ład. Tak zaczną kiełkować wirus komunizmu i nazizmu, które rozkwitną w latach XX-tych minionego wieku, a wybuchną w 30-tych.

W tej części widowiska musi być zaprezentowane tężenie dwóch totalitaryzmów wraz z ich pokrewieństwem, podkreślonym cytatem z Goebbelsa: „*Więcej łączy nas ze wschodnim bolszewizmem niż z zachodnim kapitalizmem (...) narodowi socjaliści nie chcą zamknąć sobie na zawsze dostępu do narodu rosyjskiego*”

Bardzo istotne jest wydobywanie antypolskiego charakteru obu reżimów. W przypadku niemieckiego nazizmu należy zaprezentować XIX-wieczny rodowód antypolskich uprzedzeń z prusackimi fobiami i oficjalnymi doktrynami, w których Polacy są systematycznie deprecjonowani, portretowani z pogardą i w sposób poniżający. Te kulturowe paszkwile staną się zarzewiem rasistowskiej polityki III Rzeszy. Tu muszą zostać zasygnalizowane sylwetki ideologów antypolskości jak: Karl Haushofer, Erich Luedendorff czy Paul von Hindenburg.

Ten aspekt należy połączyć z niemieckim ekspansjonizmem i polityką mocarstwowości, z których wyłoniły się hasła:

- *deutsches Grossraum* sformułowane przez Friedricha Lista, który propagował „*wiarę w cywilizacyjną misję rasy germańskiej, zdolnej do podporządkowania sobie słabych narodów*”
- *Lebensraum* sformułowane przez Friedricha Ratzela [to pojęcie musi wybrzmieć w sposób szczególnie, jako hasłowy nośnik całej nazistowskiej polityki eksterminacyjnej].
- *Grossraumpolitik* autorstwa Paula de Lagarde
- *Wanderdegrenze*
- *Mitteleuropa*

Wszystkie z powyższych haseł muszą zostać wyeksponowane, jako budulec ideowy nazistowskiego ludobójstwa. Dla podkreślenia eksterminacyjnego potencjału, drzemającego w niemieckim modelu władzy na długo przed jego katalizą we wrześniu 1939 r. celowe będzie przytoczenie cytatu z Wilhelma II Hohenzollerna: „*Jesteśmy przeznaczeni do wielkości, a ku wspaniałym dniom jeszcze was poprowadzę*”.

Na podobnej zasadzie musi zostać ulokowany ludobójczy charakter sowieckiego komunizmu, przede wszystkim **system Gułag-ów**, który stał się pierwowzorem niemieckich obozów koncentracyjnych. Tu potrzebne będą statystyki oraz cytaty z Lenina i Trockiego, w których mowa jest o nieodzowności stosowania terroru i eksterminacji w budowie nowej wizji świata i człowieka.

Koniecznym jest uwzględnić Traktat w Rapallo (1922) i współpracę między Niemcami i Sowietami

„Pierwsze starcie”:

Pod względem scenograficznym obrazy mogłyby mieć charakter industrialny i poprzez zastosowanie rozwiązań wizualnych, dźwiękowych wywoływać wrażenie przytłaczającej,

przygniatającej, pochłaniającej wszystko maszyny symbolizującej/obrazującej wojnę. Dzięki odpowiedniej narracji możliwe byłoby uzyskanie efektu bezdusznego, brutalnego i odczłowieczonego mechanizmu nowoczesnego konfliktu zbrojnego, który w bezwzględny sposób, przy wykorzystaniu metod przemysłowych i najnowocześniejszego uzbrojenia niszczy ludzi i opanowuje/pochłania terytorium (symboliczne przedstawienie wojny błyskawicznej - Blitzkriegu).

Sekcja miałaby podkreślać, inspirowany zbrodniczymi ideologiami militarny i przemysłowy potencjał obu agresorów, którzy osaczają, dominują i zajmują obszar Polski, zamykając go w stalowych kleszczach. Jednocześnie od początku dążą oni do fizycznej eliminacji polskich obywateli. Byłoby to swego rodzaju starcie brutalnej, uprzemysłowionej siły ze słabszą, motywowaną miłością ojczyzny i poświęceniem, wolą oporu przed bezprawną agresją. Ta sekcja powinna być osnuta wokół czterech kluczowych dat:

- 23.08.1939 – pakt Ribbentrop – Mołotow

To absolutnie kluczowy moment w widowisku, katalizator wydarzeń, które po nim nastąpiły. To wydarzenie powinno być zaakcentowane w sposób szczególny, zrozumiały dla wszystkich odbiorców. To właśnie ten pakt pomiędzy hitlerowskimi Niemcami i związkiem Sowieckim był wyrokiem śmierci dla Polski i Polaków. Pozwolił on Hitlerowi, a następnie Stalinowi na swobodą agresję wobec Polski, a następnie wprowadzenie drastycznych, instytucjonalnych form eksterminacji narodu Polskiego już od pierwszych dni września 1939 roku. Na przykładzie map, cytatów, materiałów archiwalnych należy tu pokazać sojusz pomiędzy Hitlerem a Stalinem i jego straszliwe konsekwencje dla Polski i Europy.

- 01.09.1939 – agresja III Rzeszy na Polskę.

Obrona Westerplatte i Warszawy zostanie zasygnalizowana poprzez uwzględnienie ich w komunikatach radiowych (przemówienie radiowe Stefana Starzyńskiego z dnia 23 września 1939 r. - „*Chciałem, by Warszawa była wielka. Wierzyłem, że wielką będzie. Ja i moi współpracownicy kreśliśmy plany, robiliśmy szkice wielkiej Warszawy przyszłości. I Warszawa jest wielka...*”, wypowiedź Juliana Bryana i komunikat radiowy „*Westerplatte broni się jeszcze!*”).

Proponujemy ukazanie:

- obrony Westerplatte 1 września 1939
- bitwy granicznej 1-3 września 1939 r. (w tym bitwa pod Krojantami – 1 września 1939 r. i bitwa powietrzno-morska na Zatoce Gdańskiej – 1 września 1939 r.),
- obrony Wizny 7-10 września 1939 r., obrony Helu 1 września – 2 października 1939 r. (tutaj szczególnie należy podkreślić rolę admirała Józefa Unruga),
- bitwy pod Kockiem 2-6 października 1939 r. (tutaj ważne będzie podkreślenie postawy dowódcy Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Polesie” generała Franciszka Kleeberga i kwestii walki z dwoma agresorami).

- 17.09.1939 – agresja Związku Sowieckiego na Polskę.

Obrona Lwowa 12-22 września 1939 r. i obrona Grodna 20-22 września 1939 r., zbrodnia w Mokranach – rozstrzelanie w dniu 28 września 1939 r. przez jednostki sowieckie i bojówki ukraińskie, przynajmniej 18 oficerów i podoficerów z oddziału Flotyli Rzecznej Marynarki Wojennej w Pińsku,

- parada Armii Sowieckiej i Wehrmachtu w Brześciu nad Bugiem w dniu 22 września 1939 r.

- 28.09.1939 – podpisanie w Moskwie traktatu o granicach i przyjaźni pomiędzy III Rzeszą i Związkiem Sowieckim.

Tę sekcję kończymy opowieścią o ucieczce polskiego okrętu podwodnego ORP „Orzeł” z internowania w Tallinie i o jego działalności na Bałtyku. Ucieczka miała miejsce w nocy z 17 na 18 września 1939 r., następnie okręt operował na Morzu Bałtyckim do 7 października 1939 r. Później, pomimo braku map wyruszył w drogę przez Sund i w dniu 14 września 1939 r. zawiął do Firth of Forth w Szkocji.

Do rozważenia:

- konferencja w Abbeville, jako symbol osamotnienia Polski przez sojuszników

III. Uchodźctwo:

- Istotą tej części widowiska powinien być nastrój niepokoju i osaczenia, budowany przez cienie, hologramy samolotów „nadlatujące” nad zwiedzającymi plus adekwatne efekty dźwiękowe np. syren alarmów lotniczych lub dźwięki nurkujących samolotów Stuka JU-87.

W tej części rozważane jest też odtworzenie szteta, jako obiektu szczególnej nienawiści Niemców i element polskiego pejzażu, który ulegnie zagładzie.

IV. Germanizacja i sowietyzacja:

- przechodzimy do części poświęconej „sowietyzacji i germanizacji”. Można by na przykład pokazać okupacyjną ulicę zawłaszczoną przez sowieckie i niemieckie atrybuty okupacyjne, jakby lustrzane odpowiedniki dwóch okupacji. Za pomocą (zapłombowane mieszkania, słupy z obwieszzeniami i „szczekaczkami”, totalitarne emblematy i flagi, dworce (podkreślające wysiedlenia i wypędzenia)), tory kolejowe i przestrzenie zsyłek i wywozek do obozów koncentracyjnych i zagłady, przeniesienie edukacji do domów itp.).

Kluczowe zagadnienia tej przestrzeni, skupiają się wokół tematów:

- indoktrynacji
- zawłaszczenia przez okupanta przestrzeni publicznej
- wymuszenia obcego (sowieckiego lub niemieckiego) obywatelstwa
- deportacji i wypędzeń.

Właściwe wydaje się zbudowanie określonego nastroju tej części narracji widowiska jakby onirycznego koszmaru (bardzo wyciszzonego, wręcz podskórnego) – letargu, uśpienia czy nawet odrętwienia.

V. Eksterminacja:

- Kolejna zmiana nastroju, ale będąca logiczną konsekwencją poprzedniej części. W tej części widowiska – groza powinna eskalować. Powinny tu wybrzmieć takie zagadnienia jak:
 - mordy/egzekucje niemieckie dokonane jesienią 1939
 - Katyń/sowiecka „wiosna” 1940 (Mińsk)

- pacyfikacje terenów wiejskich (egzekucje dużych grup cywilów i pokazowe egzekucje pojedynczych osób w miejscach publicznych w latach 1940-1944)
- „odgławianie” – świadome eksterminowanie przedwojennych elit społecznych (wykształcenia, kultury, polityki i gospodarki)
- ludobójstwo wołyńskie
- Rzeź Woli (Warszawa 1944)
- łagry Gulagu
- Holocaust (musi wybrzmieć fakt wyniszczenia 98% polskich Żydów, którzy znaleźli się pod okupacją niemiecką. Należy również wytłumaczyć, co sprawiło, że teren okupowanej Polski został wybrany przez władze Rzeszy jako miejsce zlokalizowania fabryk śmierci. Taka skala wyniszczenia jednej z narodowo-religijnych zbiorowości obywateli RP była wydarzeniem bez precedensu.

Obok tego przekazu musi wybrzmieć, że stanowisko polskich środowisk niepodległościowych w kwestii niemieckiej polityki antyżydowskiej było konsekwentnie potępiające w okresie całej niemieckiej okupacji. Zdecydowana większość środowisk politycznych udzieliła swojego poparcia Radzie Pomocy Żydom [przykłady osób reprezentujących środowiska: socjalistów, ludowców, chrześcijańskich demokratów, sanatorów]. Należy wskazać, że dominująca większość Żydów ocalonych po aryjskiej stronie przetrwała dzięki pomocy świadczonej przez indywidualne osoby bez wsparcia instytucjonalnego).

W tej części koniecznie też muszą znaleźć się sekcje poświęcone:

Sprawcom - przypomnieć twarz najważniejszych urzędników i funkcjonariuszy Trzeciej Rzeszy i Związku Sowieckiego skierowanych w latach 1939-1945 do zarządzania okupowaną Polską

Generalnemu Planowi Wschodniemu (założenia, cele, formy realizacji) – cel: uświadomienie widzom, czym ostatecznie miało skończyć się niemieckie panowanie nad Europą Środkowo-Wschodnią dla większości obywateli RP

„Planowi głodowemu” - Ukazanie dynamiki drenażu ziem polskich z zasobów żywnościowych i równocześnie uzmysłowienie zwiędniętym przydziałów żywności dla poszczególnych kategorii ludności. Widzowie muszą rozumieć, iż wykonanie niemieckiej polityki żywnościowej w gettach na ziemiach wcielonych, na terenach GG i obszarach wschodnich byłoby równoznaczne z zagłodzeniem nie tylko Żydów, ale także Słowian: Polaków, Białorusinów i Ukraińców

Proponowanym rozwiązaniem scenograficznym/wizualnym dla tej sekcji jest las, który miałby w sobie coś mrocznego), niepokojącego i onirycznego. Takie rozwiązanie byłoby kulturowo umocowane zarówno jako przestrzeń grozy jak i metafora śmierci. Taka forma przestrzenna jest też uzasadniona historycznie (jako miejsce kaźni wykorzystywane zarówno przez Niemców, jak i Sowieców, a nawet wiążące się z ludobójstwem ukraińskim).

Ważną rolę odgrywałyby tu efekty wizualne (wskazane byłoby operowanie światłocieniem, mrokiem i czymś, co dawałoby efekt zbliżony do mgły), sekwencje dźwięków.

Chcielibyśmy także pokazać tu inne rozwiązania scenograficzne jak: ogrodzenia i wieżyczki obozowe (z właściwym oświetleniem i charakterystycznym brzmieniem prądu biegnącego w drutach kolczastych).

Wydaje się, że silny efekt wywołałaby też ukazanie ciężarówki (mobilnej komory gazowej), w której Niemcy zagazowywali swoje ofiary.

VI. „Dwa fronty”:

- Jest to sekcja poświęcona kontynuacji walki z agresorem niemieckim. Głównym przesłaniem tej części widowiska jest przedstawienie widzom, że duch walki w społeczeństwie polskim po klęsce wrześniowej nadal istniał. To przekaz, że całe grupy polskich obywateli podejmują dalszą walkę. Przywołane w tytule pojęcie „Dwa fronty” określa dwie formy walki Polaków w czasie wojny.

Pierwsza z nich była realizowana w kraju, w ramach struktur konspiracji, partyzantki i zbrojnego sprzeciwu poprzez powstania.

Drugim frontem była kontynuacja państwa polskiego na uchodźctwie za pośrednictwem rządu z jednoczesnym tworzeniem sił zbrojnych i ich aktywnym udziałem w walkach na kolejnych teatrach wojny od 1940 r. do 1945 r., a także wsparciu podziemnych struktur w okupowanej Polsce.

Narracja sekcji składa się z trzech osi tematycznych, które obrazują ww. formy walki.

1. **Pierwsza z nich jest poświęcona Polskim Siłom Zbrojnych na zachodzie.** W pierwszej części sekcji ukazujemy wychodźstwo polskiego rządu 17 września 1939 r. oraz ewakuację oddziałów Wojska Polskiego.

W kolejnej części opowiadamy o funkcjonowaniu polskiego rządu za granicą oraz jego polityce na arenie międzynarodowej i wspieraniu struktur podziemnych w kraju.

W dalszej części opowiadamy o szlaku bojowym polskich żołnierzy w różnych jednostkach, różnych rodzajów broni. Udział Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w wysiłku zbrojnym Aliantów zostanie ukazany poprzez przedstawienie losów, szlaków bojowych i najważniejszych dokonań wybranych polskich jednostek wojskowych oraz wiodących postaci. Proponowane wydarzenia:

Dywizjon 303:

- Bitwa o Anglię 1940 r., sylwetki pilotów polskich
- rajd na Dieppe 1942 r.,
- udział w osłonie alianckich konwojów 1941- 1944 r.,
- operacja Overlord 1944 r.,
- odkrycie tajemnicy Peenemunde - zwalczanie pocisków V1
- walki nad Niemcami 1944-1945 r.,

Niszczyciel ORP „Błyskawica”

- udział w walkach w Norwegii 1940 r.,
- operacja Dynamo – ewakuacja z Dunkierki 1940 r.,
- eskorta konwojów atlantyckich 1940-1942 r.,
- operacje na Morzu Śródziemnym 1942-1943.,
- działania na Morzu Północnym i Atlantyku 1943-1945 r.

I Dywizja Pancerna gen. Maczka

- ochrona Wielkiej Brytanii przed desantem Wehrmachtu 1942-1943 r.,
- działania w Normandii (bitwa pod Falaise) – 1944 r.
- wyzwolenie Belgii i Holandii – 1944-1945 r.
- operacje w północnych Niemczech – walki o Wilhelmshaven maj 1945 r.

3 Dywizja Strzelców Karpackich – gen. Anders

- formowanie i szkolenie w Palestynie – 1942 r.
- перебазowanie do Iraku – 1942 r.

- walki we Włoszech (przełamanie Linii Gustawa, walki o Monte Cassino – (polska flaga na ruinach opactwa), przełamanie Linii Gotów, walki w rejonie Ankony),

- złamanie kodu Enigmy - polscy matematycy: Marian Rejewski, Henryk Zygalski i Jerzy Różycki.

2. **Drugą osią tematyczną jest opowieść o cywilnym oporze w kraju.** Chcemy tu przybliżyć fenomen Polskiego Państwa Podziemnego przez funkcjonowanie w jego strukturach **Szarych Szeregów**. To ukazanie zaangażowania w walkę młodych ludzi, pełnych entuzjazmu i ideałów, którzy przez przedwojenną działalność w harcerstwie, poczuwają się w obowiązku do walki z okupantem. Ich zapał jest często straceńczy i brawurowy, co obrazują akcje pod Arsenalem czy zamach na Kuczerę.

Przy sekcji o Szarych Szeregach pojawić się powinien symbol polski walczącej

Przez pryzmat działalności tych młodych ludzi, chcemy ukazać mobilizację całego społeczeństwa oraz fenomen **państwa podziemnego**, a także udział w **Powstaniu Warszawskim**. Ta część ma zaakcentować harcerski etos, zakorzeniony w międzywojennym wychowaniu patriotycznym. Symbolem tego pokolenia powinna zaś być postać **Krzysztofa Kamila Baczyńskiego**.

Tu też, przy okazji Powstania Warszawskiego po raz pierwszy wspominamy o Berlingowcach, ich chęci walki i tragizmie sytuacji, w jakiej się znaleźli Polacy wcielenie do 1 Armii

3. **Trzecią osią narracyjną widowiska jest sytuacja ludności żydowskiej.** Pokazujemy w jak skrajnych warunkach znaleźli się polscy obywatele żydowskiego pochodzenia oraz Żydzi deportowani z innych części Europy. To także obraz Żydów w całym kraju. Jednak i w tych warunkach są ludzie upominający się o godność i poszanowanie dla człowieka. Przywołujemy tu postać **Janusz Korczaka/Henryka Goldszmita**, lekarza pediatry, który był innowatorem w relacjach z dziećmi pacjentami, co ma odbicie w jego twórczości literackiej. Przez pryzmat jego działalności pokazujemy cały tragizm ludności żydowskiej w okupowanej Polsce.

Przejmujące relacje, ukazujące ostatnią drogę Korczaka i jego podopiecznych w ramach wielkiej akcji likwidacyjnej getta. W tej części mówimy też o **Zofii Kossak-Szczuckiej** i

jej pomocy Żydom w ramach Rady Pomocy Żydom „Żegota” oraz postać **Ireny Sendler** ratującej dzieci żydowskie. Naszą opowieść kończymy powstaniem w Getcie Warszawskim ukazując zaangażowanie Żydowskiej Organizacji Bojowej i Żydowskiego Związku Bojowego.

Tu też powinna pojawić się osoba **Szmula Zygielbojma** oraz należałoby rozważyć rolę polskiego Kościoła i arcybiskupa Adama Sapiehy.

VII. Epilog:

- Tę część widowiska widzimy w postaci pokazania np. mrocznego, nieprzyjemnego korytarza więziennego, symbolizującego kolejną okupację. Wzdłuż niego drzwi od cel, kraty, a pomiędzy wkomponowane treści, obrazy, dźwięki, cytaty:

- wkroczenie Sowietów na przedwojenne ziemie polskie
- straty osobowe
- zmiana polskich granic
- walka komunistów z podziemiem niepodległościowym i opór przeciwko nowemu okupantowi
- brak rozliczenia zbrodniarzy

Koniec korytarza wieńczy „światło w tunelu” – myślimy o krzyżu w Nowej Hucie, z którym związana jest postać **Karola Wojtyły**. Polski papież kruszy pojaltański świat (wykwit obu totalizmów). Triumf nadziei i patriotyzmu. Polska odzyskuje wolność.